

КОНЦЕНТРАЦІЙНІ ТАБОРИ: ІСТОРІЯ ТА СУЧАСНІСТЬ

Ключові слова: *концентраційні табори, Віктор Франкл.*

Keywords: *concentration camps, Viktor Frankl.*

Концентраційні табори залишили в історії людства глибокий слід із нелюдських страждань та скалічених доль. Вони стали символом терору, насильства та людської зневіри. Вперше цей термін з'явився у ХІХ ст. для позначення місць для політичних в'язнів, представників окремих етнічних груп, ізоляція яких обґрунтовувалася міркуваннями державної безпеки, необхідністю їх експлуатації чи покарання та здійснювалася на основі відповідних розпоряджень спецслужб або запровадження воєнного стану. Так, перші концтабори були організовані під час англо-бурської війни (1899–1902 рр.): англійці помістили до них цивільних прихильників Республіки Трансвааль та Оранжевої Республіки.

Місця примусового ув'язнення під назвою «концентраційні», або «трудові табори», з 1918 р. існували в Радянській Росії. У 1923 р. був заснований Соловецький табір особливого призначення ОГПУ (СЛОН), прототип виправно-трудових таборів системи ГУЛАГу.

Ще один відомий випадок інтернування невійськових цивільних осіб стався на початку бойових дій між Японією та Сполученими Штатами Америки. Тоді американці взяли під варту і ув'язнили в таборах на Західному узбережжі понад 100 000 японців та власних співгромадян японського походження.

Зазвичай у концентраційних таборах зосереджували цивільне населення під час війни, щоб запобігти його участі в партизанських формуваннях (або щоб воно не надавало допомогу силам противника) чи просто як засіб тероризування місцевих жителів.

Після Другої світової війни здавалося, що концентраційні табори пішли в історію. Проте в умовах збройної агресії проти України це питання набуло нової актуальності, адже Росія фактично заново винайшла концентраційні табори, в яких ув'язнених піддають систематичним фізичним та моральним тортурам. Міжнародні організації не можуть захистити військовополонених та цивільних, яких утримує Росія [1].

То як виживали бранці у нацистських концтаборах? За оцінками історика Н. Ваксмана [2], було 27 основних таборів і понад 1 100 сателітних таборів. У них було зареєстровано близько 1,65 мільйона осіб, з яких, за словами Вагнера [3], майже мільйон померли під час ув'язнення. Історик А. Туз [4] вважає, що кількість тих, хто вижив, становить не більше 475 000 осіб, підрахувавши, що принаймні 1,1 мільйона зареєстрованих ув'язнених повинна була загинути. За його оцінками, щонайменше 800 000 убитих в'язнів не були євреями. На додачу до зареєстрованих в'язнів, які померли, мільйон євреїв були вбиті газом після прибуття в Освенцим; разом із цими жертвами, загальна кількість загиблих оцінюється від 1,8 до понад двох мільйонів. Більшість смертельних випадків сталася під час другої половини Другої світової війни, принаймні стосовно третини з 700 000 в'язнів, які були зареєстровані станом на січень 1945 р. [5].

Відповідь на це питання можна знайти в роботах австрійського психіатра, психотерапевта і філософа єврейського походження, творця так званої Третьої Віденської школи психотерапії Віктора Еміля Франкла [6, 7]. У роки Другої світової війни він був в'язнем нацистських концтаборів – Освенцима, Дахау, Кауфферінга, Тюркхайма – та дожив до глибокої старості (92 роки). У перший табір В. Франкл потрапив в 1942 р., і коли вже мав ступінь доктора медицини з психіатрії. Його мати загинула в Освенцимі, батько – Терезінштадті, дружина – у Берген-Бельзені, а сам В. Франкл був звільнений у 1945 р. американськими військами.

У своїх книгах В. Франкл описував своє перебування в концтаборах і пояснював, що найефективніше – це знайти сенс у всіх проявах життя, навіть найстрашніших – саме це є складовою стимулу продовження життя. Він вважав, що відсутність сенсу життя є найголовнішим стресом для людини. Першими ламалися ті, хто вірив, що скоро все закінчиться. Після них ті, хто не вірив у те, що це коли-небудь закінчиться. Вижили ті, хто фокусувався на своїх діях без очікування, що може або не може статися. Коли ми живемо в очікуванні, що все закінчиться, ми нібито хапаємося за попередню реальність, і нам тоді психологічно важко виживати в цій реальності. А виживають ті, хто живе тут і зараз.

В. Франкл вивів три головні правила для тих, хто хоче вижити в найжахливіших і важких умовах:

- тут і зараз розв'язувати актуальні проблеми;
- тут і зараз розуміти, якою є актуальна ситуація;
- тут і зараз переживати втрати.

Підсумовуючи викладене, можна дійти висновку, що кожна людина індивідуально переживає жахіття війни, проте в умовах збройної агресії проти України науковій підході В. Франкла набули нового значення. Треба не прив'язуватися до моменту в часі, що війна ось-ось закінчиться, і тоді можна знову жити, – це веде до виснаження. Також ми повинні прийняти реальність такою, яка вона є. А реальність така, що ніхто не знає, коли це все скінчиться, адже жити в очікуванні – це поганий вибір. Треба мріяти та малювати картини мирного майбутнього, але не прив'язувати це до конкретних дат. Саме цей шлях веде до виживання і перемоги.

Джерела та література

1. Росія повернула у сучасний світ концтабори – Єрмак. *Укрінформ*. 06.12.2022. URL: <https://www.ukrinform.ua/rubric-ato/3655665-rosia-povernula-u-sucasnij-svit-konctabori-ermak.html>
2. Wachsmann N. KL: A History of the Nazi Concentration Camps. Farrar, Straus and Giroux, 2015. 880 p.
3. Wagner Jens-Christian Work and Extermination in the Concentration Camps / J. Caplan; N. Wachsmann (eds.). *Concentration Camps in Nazi Germany: The New Histories*. Routledge, 2009. P. 127–148.
4. Tooze A. The Wages of Destruction: The Making and Breaking of the Nazi Economy. Allen Lane, 2006. 700 p.
5. Orth K. The Genesis and Structure of the National Socialist Concentration Camps. Early Camps, Youth Camps, and Concentration Camps and Subcamps under the SS-Business Administration Main Office (WVHA). *Encyclopedia of Camps and Ghettos, 1933–1945*. Vol. 1. Indiana University Press. 2009. P. 183–196.

6. Франкл В. Лікар та душа. Основи логотерапії. Харків: Клуб сімейного дозвілля, 2018. 319 с.

7. Франкл В. Людина у пошуках справжнього сенсу: Психолог у концтаборі. Харків: Клуб сімейного дозвілля, 2016. 286 с.

Сорокіна Вікторія

Донецький національний університет імені Василя Стуса

АРХІВНО-СЛІДЧІ СПРАВИ РЕПРЕСОВАНИХ: ВИЗНАЧЕННЯ ТА КЛАСИФІКАЦІЯ

Ключові слова: репресії, документація, архівно-слідчі справи, класифікація.

Keywords: repressions, documentation, archived investigation cases, classification.

Серед багатьох сторінок історії України ХХ ст., які потребують уважного вивчення, актуальною для сучасної науки залишається проблема репресій 20–30-х років. Вагомою часткою проблеми є вивчення архівно-слідчих справ репресованих, що дає змогу наочно представити реальну картину дії репресивно-карального апарату СРСР, зрозуміти масштаби подій, на конкретних прикладах пояснити суть цього явища. Визначення та класифікація документів слідчого діловодства полегшують систематизацію великого об'єму інформації, що може допомогти у вивченні репресій радянської доби.

Зважаючи на вищесказане, метою доповіді є огляд теоретичних питань вивчення архівно-слідчих справ репресованих: підходи різних авторів до їх визначення та класифікації.

Серед істориків, що зверталися до вивчення архівно-слідчого діловодства 20–30-х років ХХ ст., відзначимо О. Гранкіну, Р. Пирога, Я. Калакуру, С. Білокона, Р. Подкура, Е. Петровського [1; 2; 4; 5; 6]. Вони проаналізували слідчу документацію як джерело з історії України та частину діловодної документації радянського періоду. Практичне значення має підготовка методичних рекомендацій до використання архівно-слідчих справ репресованих [3]. Праця важлива тим, що у ній подається класифікація та склад зазначеної документації, а також рекомендації, які можуть допомогти вченим, що цікавляться цією темою, правильно використати інформацію архівно-слідчих справ репресованих осіб.

Із огляду на змістовну історіографію проблеми зазначимо, що існують різні підходи до визначення архівно-слідчого діловодства, пов'язаного з діяльністю репресивного апарату тоталітарної доби. О. Гранкіна-Бажан визначає архівно-слідчі справи як документи, які містять інформацію про осіб, які були переслідувані або затримані правоохоронними органами, а також про їхню злочинну діяльність або інші порушення правопорядку. С. Білокінь має таке бачення цього аспекту: архівно-слідчі справи – це документальні комплекси, що складаються з різних категорій архівної документації, пов'язаної з дослідженням кримінальних справ, які порушувалися проти конкретних осіб у період політичних репресій. Я. Калакура визначає архівно-слідчі справи як документальні комплекси, які включають у себе різноманітні документи, зібрані репресивними органами влади під час проведення кримінальних проваджень. Р. Подкур зазначає, що архівно-